Asiantuntijalausunto Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Matti Kääriäinen

Suurlähettiläs (eläkk.)

25.9.2024

VNS 4/2024vp; kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko

Yleistä; Vaikka lausuntoa pyydettiin erityisesti sivistysvaliokunnalle kuuluvista asioista, on tarpeen sanoa muutama sana selonteon yleisestä lähestymistavasta. Selonteko poikkeaa olennaisesti aiemmista vastaavista ja näyttää pyrkivän koko kehitysyhteistyön roolin muutokseen. Selonteossa todetaankin sen keskittyvän ”kauppaa tukevaan kehitysrahoitukseen” ja tekstistä valtaosa käsittelee Suomen viennin ja kaupan tukemista kehitysrahoituksen avulla. Tässä voidaan sanoa palatun kehitysyhteistyön alkuaikoihin 1960-1970-luvuille, jolloin kehitysrahoituksella avoimesti tuettiin Suomen vientiä. Ongelma tässä on se, että kehitysyhteistyön varsinaisena tarkoituksena tulisi olla kehitysmaiden auttaminen eikä kehitysavun antajien itsensä tukeminen. Selontekoa voisikin kutsua jonkinlaiseksi ”kansallisen itsekkyyden julistukseksi”, jolla on kehitysyhteistyön kanssa hyvin vähän tekemistä.

Erityisesti köyhien kehitysmaiden tilanne ja niiden kokemat ongelmat puuttuvat tekstistä lähes kokonaan. Joukko maailman keskeisiä päättäjiä ja tiedemiehiä julkaisi vuoden 2022 lopussa Rooman Klubille tärkeän raportin ”Earth for All- A Survival Guide for Humanity” ja kuvasi siinä hyvin edessämme olevia suurimpia haasteita ja niihin tarvittavia ratkaisuja. Äärimmäisen köyhyyden poistaminen, kasvavan eriarvoisuuskriisin korjaaminen, vihreän energiavallankumouksen aikaansaaminen ja luontokadon pysäyttäminen vaativat tehokkaita ja kiireellisiä toimia. Niistä tärkeimpiä ovat raportin mukaan uuden finanssiarkkitehtuurin luominen nykyisen rikkaiden maiden määrittelemän, velkavetoisen mallin tilalle, globaalien kaupan ehtojen muuttaminen huomioimalla täysimääräisesti ”saastuttaja maksaa”-periaatteen, antamalla köyhille maille oikeuden suojata niiden nousevaa teollisuutta kansainväliseltä kilpailulta, köyhiin maihin tehtävien investointien riskitason alentaminen ja velkojen peruminen.

Selonteko ei em. todellisuutta juuri kuvaa ja käsittelee esimerkiksi kehitysmaiden rahoituskysymystä vain ”sisäänmenevien” rahoitusvirtojen osalta, mutta jättää täysin huomioimatta sen faktan, että esimerkiksi laittoman pääomapaon, verovälttelyn, veroparatiisien, järjestäytyneen rikollisuuden, korruption jne. vuoksi kehitysmaista vuotaa usein ulos enemmän pääomia kuin sinne menee sisään. Omalta osaltaan myös monet suomalaiset yritykset ovat vastuussa verovälttelystä. Todellisen kuvan esimerkiksi Afrikkaan menevistä ja tulevista pääomavirroista löytää esimerkiksi tämän linkin takaa; https://curtisresearch.org/honest-accounts-2017-how-the-world-profits-from-africas-wealth/

Tasavertaisen kumppanuuden käsitteestä voisi lausua paljonkin, mutta selonteon tekstissä siitä on kyllä tehty lähinnä pilaa. Kumppanuuden sisältö on sidottu kehitysyhteistyön kohdemaiden halukkuuteen ottaa vastaan niihin palautettavat pakolaiset/siirtolaiset! Mikään kehitysyhteistyön kumppanimaa ei varmasti hyväksyisi tällaista lähtökohtaa ”tasavertaisen kumppanuuden” pohjaksi. Lisäksi kehitysyhteistyö on tehty selkeästi myös poliittiseksi valinnaksi toteamalla, että Venäjän Ukraina-aggressiota tukeville maille ei kehitysapua anneta. Kovin tasavertaista kumppanuutta ei sekään ole, jos toinen osapuoli sanelee sen mitä mieltä poliittisista kysymyksistä saa olla.

Asiantuntijalausuntoa pyydettiin erityisesti kappaleesta 4.2.2., joka liittyy koulutuksen merkitykseen kehityksessä. Kappaleessa aivan oikein todetaan koulutuksen ja sen laadun keskeinen merkitys yhteiskuntien kehityksessä. Teksti on lyhyt ja keskittyy lähinnä suomalaisten yritysten ja laitosten vientimahdollisuuksien pohdintaan. Käytännössähän Suomi on lopettelemassa opetusalan ohjelmia maissa, joissa koko kahdenvälinen yhteistyö ajetaan alas. Onko Suomen opetusalan viennille sitten todellista kysyntää/tarvetta kehitysmaissa? Suomessa hellitään käsitystä meidän opetussektorimme ylivertaisuudesta ja erityisosaamisesta, jota muualla voitaisiin hyödyntää. Näin ei kuitenkaan varsinkaan köyhimpien kehitysmaiden kohdalla ole. Suomen kymmenien tai satojen vuosien aikana omiin oloihimme kehitetty koulutusjärjestelmä palvelee meidänlaisemme yhteiskunnan tarpeita ja on siihen kehitetty. Köyhien kehitysmaiden todellisuus on jotain aivan toista eikä niiden tarpeiden ymmärrykseen ole Suomessa mitään erityisosaamista. Voisi sanoa, että kun ne tarvitsevat koulutukseen Volkkaria, ei pidä tarjota Mersua. Kahdenvälisen kehitysyhteistyön puitteissa on lukuisia esimerkkejä pitkäaikaisista opetusalan hankkeista, joilla ei ole saavutettu juuri mitään positiivisia tuloksia. Köyhien maiden koulutuksen kehittämisen suurin ongelma on riittävän rahoituksen puute sekä kyvyttömyys kehittää niiden kulloiseenkin kehitysvaiheeseen sopivia ratkaisuja. Noiden ratkaisujen kehittämisessä ne tarvitsevat apua mailta, joilla on todellista osaamista ja ymmärrystä ko. olosuhteista, ei ihmisiltä ”ulkoavaruudesta”. Köyhille maille paras ratkaisu on saada opetussektorille rahoitusapua monenkeskisiltä toimijoilta ja samalla säilyttää oma päätösvalta sektorin kehittämisen suhteen. Suomen koulutusalan viennistä saamat tulot tulevat pääasiassa Suomessa opiskelevista opiskelijoista (ja kuten tuore MOT-ohjelma kertoi, tämäkin puoli on suurissa vaikeuksissa) ja varsinaisen koulutuspalvelujen viennin arvo on ollut vain muutama kymmenen miljoonaa euroa ja tämäkin summa muualta kuin köyhimmistä maista. Todellista kysyntää Suomen koulutuspalvelujen viennille ei siten köyhissä maissa ole.

Sivistysvaliokunnan alaan kuulunee myös kappaleen 4.2.1 tasa-arvoasiat. Tämäkin kappale on lyhyt (15 riviä!) ja liikkuu yleisellä tasolla ja vaikuttaa lähinnä ”päälle liimatulta” pakkopullalta ilman todellista sitoutumista asiaan. Tätä heikkoa sitoutumista tasa-arvoasioiden kokonaisvaltaiseen edistämiseen korostaa tietysti myös viime aikoina paljon mediassa esillä ollut Suomen irtautuminen Ukrainan tasa-arvoasioita ajavasta koalitiosta, ilmeisesti siksi koska niissä korostetaan sukupuolivähemmistöjen tukemisen tärkeyttä . Kaiken kaikkiaan kehitysyhteistyön keskeiset tavoitteet on tekstissä katettu hyvin heikosti ja kuitattu muutamalla yleisellä tasolla liikkuvalla kliseellä ilman mitään konkreettisia toimenpidesuosituksia.

Lopuksi sana Ukrainasta. Ukrainasta on tulossa Suomen kehitysyhteistyön keskeinen ja suurin kohdemaa. Vaikka Ukrainan tukeminen sinänsä voi tällä hetkellä olla selkeä asia, sen tukeminen kehitysyhteistyörahoilla ei sitä ole. Ukraina on kyllä teknisesti kehitysmaalistalla ja siksi sille annettava apu voidaan lukea kehitysavuksi. Todellisuudessa Ukraina on kuitenkin aivan eri kategorian maa kuin perinteiset kehitysmaat. Maa on pysynyt taloudellisesti alhaisella tasolla lähinnä geopoliittisen asemansa, huonon hallinnon, korruption ja muiden itse aiheutettujen ongelmien vuoksi, mutta osaamisen taso on aivan muuta kuin köyhissä kehitysmaissa. Ukrainalaisille ei tarvitse opettaa kuinka kaivetaan kaivo tai rakennetaan koulu. Hyvä indikaattori maan kyvykkyyksistä on myös sen armeijan kyky taistella tasavertaisesti yhtä maailman suurinta armeijaa vastaan. Kehitysyhteistyörahojen ottaminen pois maailman köyhimmistä maista ja niiden suuntaaminen Ukrainaan on globaalilla tasolla tarkasteltuna väärä päätös. Lisäksi voidaan sanoa, että Suomen kehitysyhteistyörahojen upottaminen sotaa käyvään maahan satojen miljardien ulkomailta tulevien muiden tukivirtojen sekaan, on kuin kolikon heittämistä toivomuslähteeseen.

Kiitän mahdollisuudesta lausua mielipiteeni tästä selonteosta, joka tulisi mielestäni kirjoittaa aika lailla uudelleen ja erottaa vienninedistäminen ja kehitysyhteistyö toisistaan. Paluuta vanhaan

perinteiseen kehitysyhteistyöhön en kannata, mutta kylläkin sellaista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan viime aikoina paljonkin esillä olleisiin globaalin etelän ja rikkaiden maiden välisiin keskeisiin ongelmiin. Globaalitalous, joka on muuttunut pientä talouseliittiä palvelevaksi jatkuvaa kasvua painottavaksi järjestelmäksi ja jossa demokratiaa uhkaavat liiallista valtaa käyttävät suuryritykset ja superrikkaat yksilöt, ei ole kestävällä pohjalla. Näiden ongelmien poistamiseen tulisi myös modernin sivistysvaltion kehityspolitiikan keskittyä. Nyt käsitteillä oleva teksti on ääni menneisyydestä.